

વાયસદૂત

(રાષ્ટ્રપ્રેમી વિદ્યાર્થીના પાતાના ગુરુને
કાગડા સાથે સંદેશ)

કર્તા અને પ્રકાશક
વલ્લભદાસ ભગવાનજી ગણાત્રા, મુલુન્ડ.
'સ્યામહ ગીતા'ના કર્તા.

અવૃત્તિ પ્રથમા]

[પ્રત ૫૦૦]

કિંમત— { ખાદીથી ભરેલું દેશપ્રેમી માસ્તરો માટે
એક આનો અને ખાદીધારી આનું બંધુઓ
અને બહેનો માટે અર્ધો આનો.

સંવત્ ૧૯૮૭

ઈ. સ. ૧૯૩૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૯૬૧૪

(સર્વ હક પ્રકાશકે સ્વાધીન રાખ્યા છ.)

પ્રકાશક: વલ્લભદાસ ભગવાનજી ગણુત્રા
વીરજી ગંગાજરનો બંગલો. મુલુન્ડ-
(જી. આઈ. પી. રેલ્વે)

મુદ્રક: નટવરલાલ ધરુભારામ દેશાઈ
સાસુન બિલડોંગસ, એલ્ફીન્સ્ટન સર્કલ-કોટ,
મુંબઈ નં. ૧.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કોર્પોરાશન વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૫૫૬૧૫

ધર્મિક

પુસ્તકનું નામ. ૧૧૨૧૨૧ ૬૮

વિષય ૨૧૩૩

અર્પણપત્રિકા

જેમના પિતાશ્રીએ ગાંધીજીની હાકલને માન આપી વડીલાતને તિલાંજલિ આપી છે, જેમના માતૃશ્રી રમીબેન કામદારે દેશને માટે જેલનિવાસ સેવેલ છે, જેમના વડીલ બંધુએ મોટાં પગારની સરકારી નોકરી છોડી પોતાનું દેશાભિમાન દર્શાવેલ છે અને જેમણે સરકારી શાળાનો ત્યાગ કરી પોતાની રાષ્ટ્રભાવનાં યથાર્થ કરી વિદ્યાર્થીજીવનનો ઉપયોગ દેશોત્થતિના કાર્ય માટે કરેલ છે એવા

કુમાર પ્રતાપસિંહ મોરારજી કામદારને

મારી આ લઘુ કૃતિ અર્પણ કરું છું.

તા. ૧૦-૧૨-૩૦

કર્તા

વલ્લભદાસ ભગવાનજી ગણુત્રા,

વાયસદૂત

(એક રાષ્ટ્રપ્રેમી વિદ્યાર્થીના પોતાના ગુરુને
કાગડા દ્વારા સન્દેશ)

પૂર્વાર્ધ

મન્દાકાન્તાવૃત્ત

કાઈ નાના ચપલમતિના બાળકે કાઈ કાલ,
“બાદી ટાપી નહિ શિરપરે રાખવી” એ સમાન;
ચાળાકેરા અધિપતિતણા કેખી જુલ્મો અનેક,
છાસી ચાળા ઝટપટ દોધી પાળવા સલ્લટેક. ૧

તેની પ્રીતિ નિજ ગુરુ પ્રતિ નાચ પામી હતી ના,
કેશપ્રીતિ હતી હુકમમાં, તેથી બીજી મતિ ના;
ધ્વજા તેની હતી ગુરુ પ્રતિ કાંઈ સન્દેશ કેવા,
સોથી તેને રચિતર હતી રાષ્ટ્ર કેરીજ સેવા.- ૨

ગુરુ પાસે જઈ ન કયવા ધૈર્ય તેમાં હતું ર,
તેની બિહ્વા થઈ બલ બધું તેથી વાલ્યું જતું ર;
બ્રાહ્મીકેરા દિવસ પછીથી વિપ્રને હર્ષ દેતા,
આબ્યા ભારે બહુ બહુ દોઠા કાગડા પિંડ લેતા.- ૩

‘કા કા’ સૂળે થઈ હુકમમાં પ્રેરણા બાળકેરા,
સન્દેશનાં વચન કયવા કાગ સાથે પલ્લેરાં;
પક્ષીઓમાં અતિ ચતુર એ કાગડો તો જણાય,
તેથી નિત્યે સહુ જન વડે કાક ઋષિ ગણાય.- ૪

તેને કેળી મન નવનવા રમ્ય વિચાર થાતા,
 ગુરૂજના ગુણગણ બધા યાદ આવી જતા'તા;
 બાલ્યો ધીમે મધુર વચને બાળ તે કાગ પાસ,
 “બંધુ! તું'ને નીરખી મનમાં હર્ષ'ને યાચ વાસ.— ૫

પિતૃ પાસે સહુ લઈ જતો શ્રાદ્ધના પિંડ સારા,
 આપે પિતૃગણ તુજ પ્રતિ આશિષો રે અમારા;
 પિતૃઓની સમીપ જતી તું છો અમારી ટપાલ,
 એના માટે નહિ તું બહલો મંત્રિતો કોઈ કાલ.— ૬

ક્યાં પિતૃઓ અમ વસી રહ્યા, એ ન કો'થી કળાય.
 તારી શક્તિ અકલિત ખરે વર્ણવી કેમ ભય ?
 અગ્નિ રૂપી મુખ થકી મળે કેવને જેમ લોગ,
 તારી ચંચૂ થકી મળી જતા પિતૃને તેમ લોગ.— ૭

“લાહુ પેંડા, બરડી પુરી કે શું મિઠો દૂધપાક,
 બાળ્યો છો તું અમ વહનને રચતાં કોઈ શાક ?”
 પૂછે તું'ને પિતૃજન બધા કેળીને આવતો રે,
 હિતેચ્છુનાં વહન નીરખી હર્ષ' સોને થતો રે.— ૮

બંધુ! તારા મહીં રૂડી દીસે સર્વ'કા એક દષ્ટિ,
 લોકો માંહે પણ ન દીસતી સર્વ'થા એકદષ્ટિ;
 તેથી આજે ભરતભૂમિની આવી છે પાચમાલી,
 તારા જેવા ગુરૂ નહિ મળે તેથી આ પાચમાલી.— ૯

તારી ભતિ મહીં નહિ દીસે વર્ણ'ના ભેદ કાંઈ,
 કાકા દીસે ભરતભૂમિમાં વર્ણ'ના ભેદ બાઈ !
 તારી ભતિ અતિશય દીસે સં'પીલી તે થકી જ,
 એના વિના ભરતભૂમિની હુકં'શા દીસતી જ.—૧૦

તારી આપે બહુજન પ્રતિ માણસી ઉપમા રે,
 તેના માટે નથી કહિ રત્ન માંગતાં માણસી રે;
 કેખાલી તું તુજ સુજનતા, કોટમાં ના જતો રે,
 તારા ગુણો તણી જીભ વડે શું કહું હું પ્રથમ્ના ?-૧૧

આવી તારી જગતભરમાં છે લલાહ અપાર,
 તારું કાળું ચરીર નીરખી કેંક યાતા વિચાર;
 દુઃખો ફેરો તુજ હૃદયમાં અગ્નિ શું ધૂંધવાતો ?
 નેથી કાળું ચરીર હીસતું એમ વિચાર યાતો.-૧૨

રાખું છું હું તકલીફ તને આપવાને વિચારો,
 ભે કે પિતૃ પ્રતિ ગમનનો પંથ છે હીધું તારો;
 મારું ભે આ અતિ હલદથી કામ સાધી ચકીરો,
 તો હું નક્કી ઉપકૃતિ નહિ કાઢું ! ભૂલી ચકીરો.-૧૩

તારો માળો સરસ રચવા ચલન હું તો કરીશ,
 ને ખાવાને તુજ મનરચ્યા હું પકાર્યો ધરીશ;
 મારાં આખાં ઉપવન મહીં ઊડળે તું સકાયે,
 સંકા ચિત્તે નહિ તું ધરળે કાંઈ તેમાં જરાયે.-૧૪

ગાંધીજીનાં વચન થકી રે આજ નગી લડાઈ,
 તેમાં મારી પ્રીતિ રહી અતિ, ના કહું હું બડાઈ;
 તુંયે વાસી ભરતભૂમિનો, તેથી છે ફર્જ તારી,
 આ સંજેશો ઝટ લઈ જવા કેયતું હિત ધારી.-૧૫

ભે સંજેશો મુજ ગુર કહિ લાવથી સાંભળે તો,
 ને આ સલામતસમરમાં ભાગ લેવા મથે તો;
 તારી કીર્તિ તણી જગતમાં વૃદ્ધિ નક્કી થવાની,
 ને ચિન્તાઓ મુજ મન તણી સર્વ આગી જવાની.-૧૬

ઠાલા બંધુ ! મુજ ગુર તણો ફોર્માં છે નિવાસ,
 તારા બંધુ પ્રતિ ગુર હશે નાખતા કાગવાસ;
 આજે તેના પ્રિય જનકના શ્રાદ્ધનો દિન છે રે,
 તું પિટોને નહિ અડકજે કેશશત્રુ થવાને-૧૭

આ ચોપાઠી સમીપ હૃદયિ ગર્જતા વાયુવેગે,
 માતું, માઈ વચન સુણીને કાક ! ટેકા ઢીચે છે;
 ગાંધીજીનાં વચન સઘળાં પાળતાં આજ ઢીસે,
 “ખાઠી વસો નહિ સિરધરે કેશશત્રુ અતિશે.”-૧૮

કકાનોમાં પુરી હૃદયિ વડાં જોઈ ચોપાઠી પાસે,
 લોભાયે જો તુજ મન કહિ વારજે કાક તેને;
 ઇન્દ્રિયોનો અહીં જગતમાં જો બને છે ગુલામ,
 તેના માથે બહુજ પડતા હુંગરો આપકાના.-૧૯

જેવી રીતે નિજ બિલ થકી નાગણી વેગવાળી,
 ફોડી જતી લમ નિરખશે કાક, તું રેલગાડી;
 વાયુ ફેરી હરીફ બનવા ઇચ્છતી એ જણાતી,
 કે શું કાક વિરહિણી પતિ કેળીને ફોડી જતી?-૨૦

શું હાથીના શિશુગણ અહીં કાક ફોડી રહ્યા છે ?
 કે શું ઝાઝા મૂષકગણ આ શીખ ખેલી રહ્યા છે ?
 શું ભેંસો આ તરણ વચની કાક ફોડી રહી છે ?
 ચંકા થાશે મનન હડતાં મોટરોને નિહાળી.-૨૧

ફરે જતાં પછી નીરખશે કાક, મોટું સ્મશાન,
 “કાક લોકો નથી અમર” એ આપતું નિલ્લ ભાન;
 ચીતામાંથી બહુ નીકળતા ધૂમ્રગોટા નિહાળી,
 ભણી તેને ક્યુતર સખિ ! પાસ તેની જતો ના.-૨૨

મોટું સલામતહસમરતું ક્ષેત્ર આઝાદ નામે,
 ભર્તા તારી નજર પડશે કાકા રે, કોટી સામે;
 ન્યાં લાઈના બહુજ ફટકા વીરવૃત્તે ઝીલ્યા'તા,
 કેસપ્રીતિ થકી સુખ બધાં તુચ્છ જોણે ગણ્યાંતાં.—૨૩

લ્યાંથી ભર્તા રમણીય મહામાર્ગ તું ફાટી ફેરા,
 ગાઢી ટ્રામે થકી ગરજતાં જોઈને મુગ્ધ થાશે;
 ચારે બાજુ ગગનચૂમતા હમ્ય' હીસે અનેક,
 જોણે ભેરી મહીતલ લભા કોઈ પાતાલલોક.—૨૪

મારા ગુરૂ તણું ધર હીસે પોરટ જોડીસ સામે,
 કાણા જેની સમીપ ચણતાં પંખીડાં હર્ષ પામે;
 તેની ચારે તરફ રૂઢી રે વાટિકા એક નાની,
 એ દેખીને મુજ ગુરૂ તણું ધામ જાણી શકીશ.—૨૫

ઇતિ પૂર્વાર્ધ

વાયસદૂત

ઉત્તરાધે

મન્દાકાન્તાવૃત્ત.

ગુરુજના ધર મહીં મહાદેવી જેવી વસે છે,
પત્ની જેનાં હર હજળતી રાષ્ટ્રની બાવનાઓ;
ખાલી સામી શરીર ઉપરે કેસરી પ્હોરતી એ,
અભિજ્ઞવાલા મહીં વિલસતી પદ્મિની શી દીસે છે.- ૧

એના જેવી કુલયુવતીઓ કેશશોભાસમાન,
એના જેવી રમણીયો વધે કેશનું સર્વ માન;
એ કેવીથી મુજ ગુરુ દીપે કેવી દીપે ગુરુથી,
મંગાસંગે દ્વિમગિરિસમું નેરહું એ દીપે છે.- ૨

એનાં વાક્યો અમૃતમધુરાં પૂર નહોં કમાનાં,
દીસે છે એ અવનિ ઉપરે ચારકા જેવી જેમ;
સીતાની એ અનુકૃતિ કરે શુભ ચારિત્રવાળી,
કેળી એને તુજ હૃદયમાં પૂજ્યભાવો થશે જ.- ૩

ગુરુજનાં શરીર ઉપરે વસ્ત્ર વિદેશકેરાં,
વારે વારે મુખથી નીકળે ચબ્દ ધંગિશકેરાં;
મસ્કા હેવા મુજ ગુરુ તણું ચિત્ત ધરૂં સકાયે,
દેશપ્રીતિ ગુરુહૃદયમાં દીસતી ના જરાયે.- ૪

બાપા કેરું મુજ ગુરુજીએ શ્રાવ્ય આને સરાવ્યું,
શોભીતું છે કઠિતઢપરે રેશમી વસ્ત્ર એક;
પિંડો હાથે લઈ ગુરુજ તો યાજ્ઞીર્માથી અકેક,
તારા બંધુજન પ્રતિ હશે નાંખતા ઉચ્ચ ચબ્દો.- ૫

પ્રતિજ્ઞામાં વચન વહીને કારણે બંધુઓને,
 પિંડો લેતાં, મુજ ગુરુને નાથ હું દેશશત્રુ;
 'કા કા' સખે પછીથી ગુરુનું ધ્યાન ખેંચી જ કાંઈ,
 ધીરે ધીરે અતિ વિનમ્રથી બોલજે આમ લાઈ!- ૬

"હો વિદ્યાર્થી, તમપર રહી પ્રીતિ જેની અતિશે,
 તેણે કીધાં કંઈ વચન હો આપને આપવાનાં;
 હું તો તેનો દૂત બની અહીં આપની પાસ આણું,
 મારા વિના તમ પિતૃ તણી કોઈ ના ભૂખ લાગે.- ૭

મોટાઓએ ગ્રહણ કરવી સર્વકા સત્ય વાત,
 નાના મોટા જન પ્રતિ નહિ રાખવો ભેદ એમાં;
 એવાં વાક્યો મુણી તમ રૂઠાં શિષ્ય એ આપનો રે,
 સન્દેશનાં વચન થકી આ સૂચનાઓ ઠીએ છે.- ૮

ઋષિઓનાં વચન પર હો આપને પૂર્ણ માન,
 મોક્ષથી હો કુશળ દૂત આ કાગઠપિસમાન;
 નાનાઓના બહુ વચનનો ના પડે રે પ્રભાવ,
 તેને તથા તહીંકે ઠીધી આવવા આપ પાસ.- ૯

એ ઋષિનાં વચન સુશ્રુતાં આપને હર્ષ થાશે,
 વિદેશીનો ગટ હુકમથી મોહ ચાલ્યા જ નશે;
 આ સન્દેશો મુજ મનતણા લાવથી છે ભરેલ,
 તેના માટે બહુ દિન સુધી મેં વિચારો કરેલ.- ૧૦

દેશપ્રીતિ ધરી રણ મહીં રાષ્ટ્રસ્વાર્ત્થકેશ,
 સર્વે સત્યાગ્રહી બની જઈ ભોગ આપે અનેરા;
 લાખો કેરી મિલકત તણી કોઈ રાખે ન ચિન્તા,
 સર્વેના છે પશુ હુકમમાં દેશની માત્ર ચિન્તા.- ૧૧

લાઠીઓના બહુ જ ફટકા વીર ચાહ્યા ખમે છે,
 ગાંધીજીનાં વચન સુણીને ભોગ આપી દીએ છે;
 કેવીએના પશુ લડતમાં ભોગ દીસે અપાર,
 તે વાતો તો તમ થકી નહિ છે અબણી લપાર.-૧૨
 વિદેશીના અમલ થકી આ આપણી છે ગુલામી,
 પૃથ્વી માંહે ભરતભૂમિની આબર નાથ પામી;
 શત્રો જીવ નહિ અમ કને રે બહિષ્કાર વિના,
 એની શક્તિ બ્રિટિશ જનને નક્કી હં કાવવાની-૧૩
 કેશપ્રીતિ ધરી હુકમમાં રાજ્યનું આનંદ છોડો,
 ગુલામીની સઘળી જલદી ભાવનાને વખોડો;
 આને કેશોત્તિજ કરવા રાષ્ટ્રશાળા બનાવો,
 માતૃભૂમિ તણી જમ તમે લોક માંહે ગળવો.-૧૪
 ગાંધી જેવા વીરનર પ્રતિ આપને કાંઈ માન,
 તો આ સત્યાગ્રહસમરમાં આપને સર્વ ધ્યાન;
 ખાદીટાપી ચિરપર ધરો, રાખી દેશાભિમાન,
 વિદ્યાર્થીઓ બહુ જ કરશે આપના ગુણમાન."-૧૫
 કેખી તુંને અતિશય મુઠા ફૂટતો આમતેમ,
 માતું તેં આ મનપર લીધું રાખીને કેશપ્રેમ;
 આચારીને સહી લઈ જતો પિંડ પિતૃની પાસ,
 બાહ્યા વિના પરહિત કરે ધર્મ છે સર્જીનેનો.-૧૬
 સન્દેશનાં વચન ગુરૂને આમ મારાં કહીને,
 પ્રીતે તેના ચરણયુગમાં કાકા! નક્કી નમીને;
 તારે બહુ પછી બહુ કુદી ઊડતાં ઊડતાં રે,
 પિતૃઓની સમાપ પ્રીતથી પિંડ જેવા ત્વરાથી.-૧૭
 ઇતિ ઉત્તરાધર્

